

Volum coordonat de
Georgeta Pânișoară,
Dorina Sălăvăstru și Laurențiu Mitrofan

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA

Provocări actuale
în psihologia educației și dezvoltării

POLIROM
2016

Seria Collegium. Psihologie a fost inițiată de Adrian Neculau.

© 2016 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © nikkytok/Depositphotos.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PÂNIȘOARĂ, GEORGETA

Copilăria și adolescența: provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării / Georgeta Pânișoară, Dorina Sălăvăstru, Laurențiu Mitrofan. – Iași : Polirom, 2016

Bibliogr.

ISBN print: 978-973-46-6016-2

ISBN ePUB: 978-973-46-6086-5

ISBN PDF: 978-973-46-6087-2

I. Sălăvăstru, Dorina
II. Mitrofan, Laurențiu

159.922.7

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	9
------------------------------------	---

Partea I

Copilăria și adolescența. Repere contemporane

Capitolul 1. Experiența friciei în copilăria timpurie și ecoul său în procesul de maturizare (<i>Marina Badea</i>)	15
1. Fricile adaptative și frici dezadaptative	15
1.1. Rolul friciei în adaptare	15
1.2. Când este frica dezadaptativă ?	16
1.3. Frici legate de dezvoltarea timpurie	19
1.4. Alte tipuri de frici.....	25
2. Reacțiile părinților la fricile copiilor.....	27
2.1. Fricile părinților și fricile copiilor	28
2.2. Furia părintelui împotriva friciei copilului	29
2.3. Hiperprotecția copilului	30
2.4. Negarea și ridiculizarea friciei	31
2.5. Atitudini extreme : permisivitatea excesivă și hiperexigența	32
3. Recomandări generale de abordare a fricilor copiilor	33
3.1. Stabilirea limitelor	35
3.2. Testarea realității	36
3.3. Dezaprobație, nu critică ; încurajare moderată	37
3.4. Exprimarea friciei	38
<i>Bibliografie</i>	39
Capitolul 2. Sexualitatea la copii și adolescenți (<i>Iuliana-Elena Molnar</i>)	41
1. Complexitatea sexualității	41
2. Sexualitatea și starea de bine psihologic	42
3. Sexualitate versus sexualizare – influența mass-media	45
4. Mituri privind educația sexuală a copiilor și adolescentilor	49
5. Dezvoltarea interesului copiilor și adolescentilor față de sexualitate	52
6. Educația sexuală a copiilor și adolescentilor	55
<i>Bibliografie</i>	58

Capitolul 3. Imaginea corporală și idealul de feminitate al adolescentelor în generația digitală (<i>Elena Stănculescu</i>)	62
1. Noi surse de influență în conturarea imaginii corporale a adolescentelor din generația digitală	62
2. Studii referitoare la aspectele psihologice legate de imaginea corporală a adolescentelor din generația digitală	64
3. Moda <i>selfie</i> -urilor, <i>like</i> -urilor și dorința fetelor de a „livra” o imagine perfectă în spațiul virtual	69
4. Idealul de frumusețe feminină promovat pe site-urile de socializare – de la <i>thinspiration</i> la <i>fitspiration</i>	73
5. Pericolele unor platforme online de genul Pro-Ana și Pro-Mia sau încercarea de legitimare a stilului de viață deloc sănătos al adolescentelor care ajung să sufere de tulburări alimentare – anorexie sau bulimie	77
Concluzii.....	80
Bibliografie	82
Capitolul 4. Dependența de internet. Efecte psihologice în rândul adolescenților (<i>Laurențiu Mitrofan</i>)	85
1. Ce este dependența de internet.....	85
2. Se poate măsura și, eventual, diagnostica dependența de internet?	88
3. Teorii și modele explicative ale dependenței de internet	89
4. Factori de risc ai dependenței de internet	90
5. Efecte ale dependenței de internet.....	91
6. Interconexiunea dintre singurătate și dependența de internet	93
7. Legătura dintre dependența de internet și depresie	95
8. Legătura dintre dependența de internet și fobia socială	97
9. Efectele psihologice ale dependenței de internet în rândul adolescentilor	101
Bibliografie	106
Capitolul 5. Rolul mitologiilor familiale și comunitare în psihodinamica relației părinte-copil (<i>Denisa Cristina Godeanu</i>).....	113
1. Miturile familiale.....	114
2. Fenomene psihodinamice implicate în menținerea miturilor familiale	118
2.1. Identificarea proiectivă	119
2.2. Teoria atașamentului	121
2.3. Contractul narcisic	122
2.4. Loialitatea familială	124
3. Efecte ale miturilor familiale în psihodinamica relației părinte-copil.....	124
3.1. Copilul imaginat	125
3.2. Copilul fantasmat	125
3.3. Copilul narcisic	125
4. Roluri și scenarii	131
4.1. Copilul ca umbră a părinților	132
4.2. Copilul parental (salvator)	132
4.3. Copilul partener de cuplu	132
4.4. Copilul perfect	132
Concluzii.....	133
Bibliografie	133

Capitolul 6. Parentingul la distanță : părinți divorțați, imigranți sau absenți (Mihaela Boza)	138
1. Atașamentul timpurii și continuitatea atașamentului de-a lungul vieții ...	139
2. Rolul mamelor și rolul tatilor ca îngrijitori principali.....	140
2.1. Rolul mamei în dezvoltarea copilului	141
2.2. Rolul tatălui în dezvoltarea copilului.....	141
3. Efectele separării sau divorțului asupra calității îngrijirii parentale.....	143
3.1. Reducerea timpului petrecut cu copiii	143
3.2. Conflictul parental după separare.....	144
3.3. Relația cu tatii	145
4. Contactul părinte-copil în familiile care se separă	146
5. Familiile transnaționale	148
5.1. Abordări teoretice ale familiei transnaționale.....	148
5.2. Efectele emigrării asupra părinților	150
5.3. Transformări ale rolurilor de gen la părinții emigranți.....	152
6. Familiile transnaționale și familiile de substituție.....	154
6.1. Consecințe psihologice ale migrației părinților asupra copiilor rămași în țară	154
6.2. Îngrijirea parentală a copiilor aflați în familiile de substituție : ambivalență intergenerațională	157
6.3. Caracteristicile familiei de substituție	157
Concluzie	159
<i>Bibliografie</i>	160

Partea a II-a
Educația în mileniul trei

Capitolul 7. Psihologia pozitivă în educație (Georgeta Pânișoară)	167
1. Introducere în psihologia pozitivă	167
2. Psihologia pozitivă. De la teorie la practica educațională – concepte-cheie, elemente definitorii	168
3. Psihologia pozitivă. Direcții și programe de dezvoltare în școală.....	177
<i>Bibliografie</i>	185
Capitolul 8. Coaching-ul școlar (Dorina Sâldăvăstru).....	187
1. Originea coaching-ului	187
2. Ce este și ce nu este coaching-ul	188
3. Tipuri de coaching	190
4. Cine este coach-ul ?	191
5. Coaching-ul școlar	192
5.1. Domeniile de intervenție ale coach-ului școlar	193
5.2. Instrumentele coach-ului școlar	195
5.3. Cum lucrează coach-ul ?	200
5.4. Coaching școlar sau consiliere școlară ?	202
<i>Bibliografie</i>	205

Capitolul 9. Reziliență în context familial și școlar (<i>Loredana Ruxandra Gherasim</i>)	207
1. Reziliență și factori ai rezilienței	207
2. Modele teoretice ale rezilienței	209
3. Reziliență la copii	210
4. Măsurarea rezilienței	211
5. Reziliență în context familial	213
5.1. Caracteristicile familiei și reziliența.....	214
5.2. Promovarea rezilienței în familie	219
6. Reziliență în școală	220
Concluzii.....	223
Bibliografie	224
Capitolul 10. Emoțiile în mediul școlar (<i>Versavia Curelari</i>)	229
1. Introducere	229
2. Emoțiile școlare – clarificări conceptuale	230
3. Teoria control-valoare a emoțiilor școlare.....	231
4. Clasificarea emoțiilor școlare	233
5. Emoțiile școlare și orientarea scopurilor	235
6. Rolul emoțiilor în reglarea performanțelor școlare	238
7. Anxietatea de testare.....	240
8. Emoțiile morale în context școlar	244
Bibliografie	248
Capitolul II. Umorul în educație (<i>Ana-Maria Tepordei</i>)	251
1. Să (ne) permitemem umorul în sala de curs ?	251
2. Forme ale umorului instrucțional	252
3. Efectele pozitive psihologice și relaționale ale umorului	257
4. Beneficiile cognitiv-motivaționale ale umorului instrucțional.....	260
5. Ceva amuzant este, implicit, și adecvat ?	263
Bibliografie	268
Capitolul 12. Creativitatea. Perspective actuale (<i>Cristian Bucur</i>)	271
1. Modalități de înțelegere și definire	271
2. Perspective practice	277
Bibliografie	285
Capitolul 13. Perspective teoretice asupra cauzelor bullying-ului școlar (<i>Nicoleta-Mihaela Crămaric</i>)	287
1. Conceptul de bullying școlar	287
2. Teoria psihanalitică	289
3. Teoria generală a tensiunii interioare	292
4. Teoria procesării informației sociale	294
5. Teoria mintii	296
6. Teoria sfidării	298
7. Teoria autocontrolului scăzut	300
8. Teoria socializării primare	301
Concluzii.....	303
Bibliografie	304

2.4. Loialitatea familială

Introducând acest concept, Iván Böszörényi-Nagy se referă la existența unei etici a relațiilor transgeneraționale, familiale. Încălcarea acestei etici determină dezechilibre transmise peste multe generații. Unitatea unui grup depinde de loialitatea membrilor lui. Lipsa de loialitate a unuia dintre membrii grupului generează un dezechilibru pe care Böszörényi-Nagy îl traduce prin injustiție. Situațiile asociate de autor cu dezechilibrele etice în familie și cu sentimentul de injustiție și abuz sunt cele traduse simbolic, în mitologii familiale, prin răzbunare, fugă, boli și accidente. Böszörényi-Nagy și Spark, în cartea lor de referință *Invisible loyalties*, au pus în evidență reguli de funcționare familială bazate pe așteptări reciproce. Există *datorii* pe care fiecare membru al familiei le are față de grupul familial. În virtutea acestor datorii există și o „contabilitate familială”, cum o numește Böszörényi-Nagy (Böszörényi-Nagy, 1985, *apud* Schützenberger, 1993).

În contextul celor exprimate mai sus, loialitatea familială se referă la comportamente, atitudini, valori, interese, sarcini, acțiuni, opțiuni și alegeri profesionale sau parteneriale similare, direcții de evoluție coincidente cu cele ale antecesorului cu care s-a stabilit legătura semnificativă (Mitrofan, Godeanu și Godeanu, 2010). O formă specifică a tipului de loialitate este loialitatea familială invizibilă, ce se referă la identificarea inconștientă cu un membru al familiei adesea decedat în mod tragic sau dispărut (Schützenberger, 1993). Din loialitate familială unui membru al familiei își poate reda locul în familia din care a fost expulzat. Dorința de a reda locul în familie unui antecesor expulzat, din motive rușinoase sau dureroase, se poate manifesta printr-o patologie familială.

3. Efecte ale miturilor familiale în psihodinamica relației părinte-copil

Pentru a înțelege dinamica relației părinte-copil din perspectiva miturilor familiale este foarte important să evidențiem așteptările asociate acestor mituri. Părinții au așteptări în raport cu viitorul copil încă din stadiul de făt. Serge Lebovici face o clasificare a tipului de copil din perspectiva așteptărilor parentale, mai mult sau mai puțin inconștiente.

3.1. *Copilul imaginat*

Conceptul de *copil imaginat* a fost introdus în literatura de specialitate de psihanalistul F. Pedersen, bazându-se pe observațiile freudiane cu privire la fenomenul proiecției. Copilul imaginat este efectul dorinței mamei de a fi însărcinată. Această dorință „ocupă” subiectivitatea mamei și o determină să proiecteze atribuite cu privire la modul în care va fi copilul. Odată cu aceste dorințe se vor naște primele proiecții privind așteptările mamei față de copil. În acest fel mama începe să „teasă” scenariul de viață al copilului, un scenariu care va fi infășurat în interiorul scenariului transgenerațional (Lebovici, 2006).

În întărirea acestei idei autorul descrie cele patru forme ale copilului imaginat de mamă: „copilul imaginar”, „copilul fantasmat”, „copilul mitic” și „copilul narcisic”. Lebovici afirmă că această dorință are o conotație narcisică, pentru că respectivul copil trebuie să se ridice la înălțimea așteptărilor și ambiațiilor părinților. Această dorință nu poate fi desprinsă de realitatea faptului că orice părinte își retrăiește copilăria prin propriul copil.

3.2. *Copilul fantasmat*

Expresia *copil fantasmat* îi aparține psihologului Serge Lebovici, care a introdus-o pentru a face referire la fantasmele infantile ale părinților, în special ale mamei. Mama se identifică cu copilul ei și astfel proiectează propriile fantasme ale copilului care a fost ea însăși asupra copilului ei. Copilul fantasmat este moștenitorul conflictelor inconștiente ale cuplului parental (Lebovici, 2006). În legătură cu acest concept, Serge Lebovici vorbește despre copilul fantasmat în relație cu complexul Electra.

3.3. *Copilul narcisic*

Sintagma *copil narcisic* este utilizată de Serge Lebovici (2006) pentru a ilustra modul în care mama își imaginează copilul. Mama își investește narcisic copilul, ca modalitate de realizare a unor idealuri pe care părintele nu a reușit să le transforme în realitate în propria lui copilărie.

Serge Tisseron (2006) menționează importanța copilului virtual în dezvoltarea relațiilor ulterioare între părinți și copilul lor. Clinicienii psihanalizați consideră copilul virtual o manifestare a narcisimului parental de-a lungul sarcinii (Tisseron, 2006).

Modalitățile prin care copilului este reprezentat în subiectivitatea parentală exprimă logica mentală după care se vor face investirile și se va nuanța identitatea viitorului copil.

Astfel, în baza ideilor exprimate anterior putem vorbi despre o logică a reprezentării mentale a copilului în subiectivitatea părinților, de tipul de proiecție pe care părințele îl face asupra copilului, proiecție ce joacă un rol foarte important în scenariul de viață, atât personal, dar mai ales transgenerațional (Godeanu, 2013, pp. 130-136).

Investirea narcisică, identificarea – reparatorie pentru părinte – cu copilul trasează viitorul relației părinte-copil.

Reprezentarea copilului în subiectivitatea părinților este nuanțată și de miturile transmise în familiile lor. Astfel, funcția maternă și funcția paternă sunt influențate de transmisia intergenerațională, conștientă. Albert Ciccone se referă la importanța funcției materne și funcției paterne din punctul de vedere al nașterii vieții psihice a bebelușului.

Funcția maternă

Pornind de la studierea relației mamă-bebeluș, Ciccone s-a referit la diferitele aspecte definitorii pentru ceea ce el numește nașterea vieții psihice, a relației de investire dintre mamă și copilul ei. Această relație este o relație de obiect în care mama poartă calitatea de obiect esențial în construcția și dezvoltarea copilului. Potrivit autorului, una dintre cele mai importante nevoi ale bebelușului este aceea de a fi conținut. Conținerea se referă la angoasele bebelușului aflat în fața unor realități interioare și exterioare pe care acesta nu știe cum să le interpreze și le trăiește haotic. De aici se activează o serie de trăiri angoasante ce au nevoie să fie interpretate. Această nevoie este exprimată în raport cu mama sa, care indeplinește astfel funcția de conținere prin intermediul hrănirii, adică de a transforma stările haotice ale copilului său în trăiri cu sens, integrabile. „În timpul suptului, sugarul face experiența dispariției unui sentiment de rău odată cu apariția unui sentiment bun gratifiant. El se simte asamblat, reunit datorită atracției pe care o exercită obiectul care hrănește.” Funcția de conținere va fi progresiv introiectată de copil, căci ea îl va ajuta să transforme conținuturile brute în trăiri cu sens.

Bion a îmbunătățit explicațiile privind funcția de conținere a mamei și a explicat interacțiunile constructive în relația mamă-bebeluș. Potrivit lui, funcția de conținere este o capacitate a mamei care se realizează în baza a trei condiții :

1. reveria maternă (starea mentală receptivă);
2. funcția alfa (funcția ce transformă conținuturile care nu pot fi gândite – elemente beta) în elemente disponibile pentru gândire (elemente alfa); și
3. existența aparatului conținător-conținut (ansamblul mamă-copil).

Funcția alfa joacă deci rolul principal care îi va permite copilului să simbolizeze.

Așadar caracteristicile funcției de conținere au fost grupate astfel :

- funcția de conținere are în sine o funcție de simbolizare ;
- mediul inconjurător joacă un rol hotărător prin ceea ce Winnicott a numit „preocupare maternă primară” ;
- necesitatea unei ritmicități a experiențelor pentru a putea fi fixate ;
- existența unei funcții de solicitare despre care vorbește Anne Alvarez (1992), o solicitare din partea mamei care să permită „aducerea unui copil dintr-o stare de deprimare într-o stare de prezență” (Alvarez, 1992, *apud* Roussillon, 2010, p. 82) ;
- cuplajul funcțiilor materne și paterne (funcțiile materne se referă la receptivitate, primirea proiecțiilor, înțelegere, iar funcțiile paterne se referă la fermitate, structurare și organizarea experiențelor (Godeanu, 2013, pp. 129-129).

Funcția paternă

Deși funcția parentală a fost asociată cu o funcție castratoare în operele lui Freud, ulterior, psihanaliza relațiilor de obiect a evidențiat poziția structurantă a tatălui în raport cu dezvoltarea copilului. În acest sens, Melanie Klein (1945) semnalează prezența tatălui în mamă ca obiect parțial (dar care pentru bebeluș reprezintă un întreg), prezență pe care bebelușul o caută de timpuriu. Așadar tatăl este o prezență care îl ajută să deprindă alteritatea prin simbolizare. Tatăl îndeplinește funcția de sprijin, de suport al funcției materne. El o sprijină pe mamă în refacerea narcisismului ei fragilizat în urma experienței nașterii. Sprijinul este oferit de tată în scopul întăririi diadei mamă-bebeluș, el asigurând condițiile întâlnirii, ale legăturii, așa cum afirmă Solomon Resnik (1994). Autorul vede sprijinul tatălui ca îndeplinind o funcție de puncte : o puncte separă și unește în același timp. În acest sens, Albert Ciccone citează : „Funcția paternă permite legătura hrănitoare, ea este gardianul spațiului în care mama hrănește bebelușul... a permite mamei și bebelușului să fie împreună, să comunice, să păstreze acest spațiu de întâlnire, de legătură, să-l protejeze de acțiunile interne și externe este un aspect esențial al funcției parentale” (Resnik, 1994, *apud* Ciccone, 2010, pp. 121-122).

Funcțiile descrise mai sus de psihanalistul Albert Ciccone pot fi afectate de prezența unor mituri familiale care privesc cuplul parental și relațiile cu copilul. De exemplu, prezența structurantă a tatălui poate fi afectată de relația acestuia cu mama. Dacă relația cuplului parental este afectată de tensiuni și conflicte întreținute și de unele mitologii familiale, atunci relația tatălui cu propriul copil este sabotată de mamă. Lui nu îi se va permite implicarea în relația cu copilul,

iar asumarea parentalității va fi blocată. În același timp, relația mamei cu copilul său, menținută într-o identificare proiectivă excesivă, va împiedica separarea și autonomizarea copilului așa cum am menționat anterior citând-o pe Melanie Klein. În familia în care tatăl este exclus de la creșterea copilului se conturează foarte clar o relație mamă-copil bazată pe mitul sacrificiului, pe crearea datoriei din partea copilului și pe accentuarea loialității. Rolurile în care „este invitat” un astfel de copil pot fi aceleia de părinte, soț, salvator, tată îspășitor etc. Această vastă gamă de roluri nu face decât să răspundă aşteptărilor și nevoilor narcisice ale mamei. Adolescentul care a crescut într-o asemenea relație încearcă, compusiv, refacerea în fantasmă și în virtual relația cu tatăl. Din acest motiv, lipsa structurantă a tatălui în relația cu adolescentul îl vulnerabilizează pe acesta pentru diverse dependențe, de la substanță (droguri legale, ilegale) până la virtual (internet).

Miturile se pot clasifica și în funcție de efectele psihologice pe care le au în planul relației părinte-copil. Există mituri familiale referitoare la hrănire, excreție, sexualitate, feminitate, masculinitate, maturizare care se transmit din generație în generație. Ele pot interfera cu miturile lumii moderne, cu origine în mass-media, sau cu descoperirile științifice în aceste domenii. Cum menționam mai sus, Mircea Eliade se referă la mituri ca la „...expresia unui mod de a fi în lume...” (Eliade, 2008, p. 16, *apud* Godeanu, 2008). Acest mod de a fi în lume poate fi transmis în familie sau poate fi contaminat de infinitudinea de modele pe care le presupune globalizarea. Eliade argumentează că mitologia difuză le propune adolescentilor europeni numeroase modele de imitat. Vorbind despre aceste modele, el se referă și la eroi de romane, eroi de film, iar noi adăugăm actorii, eroii jocurilor virtuale etc. Interferența între aceste modele mitologice diverse afectează transmisia familială generând tensiuni la nivel de roluri tradiționale și moderne. Aceste tensiuni creează confuzii la nivel de nevoi, așteptări, emoții, comunicare. Ritualurile de hrănire, de instalare a micșunii și defecăției, de alegere partenerială și sexuală, ritualurile de maturizare pot deveni de nerecunoscut sub presiunea modernității și a globalizării, producând dezechilibre la nivel intergenerațional.

Ritualurile moderne propuse de copiii și adolescenții în familie sunt dificil de înțeles și de acceptat de către părinți și bunici în măsura în care sunt puse în pericol miturile familiei. Presiunea globalizării provoacă relațiile între părinți și copii în sensul acceptării schimbărilor pe care le suportă familia, cuplul și corpul în epoca postmodernă.

De foarte multe ori, familia românească este captivă în falia dintre tradițional și modern. Reperele tradiționale despre relația părinte-copil se estompează sub presiunea noilor mitologii occidentale. Internetul, comunitatea virtuală, mass-media mediază sau blochează comunicarea în această relație. Există câteva mituri, foarte prezente în familia românească, referitoare la relația părinte-copil.

Am încercat o clasificare în funcție de efectele mitului în dinamica dezvoltării și în patologia familială.

În funcție de efectele lor, miturile pot fi :

- mituri care împiedică separarea și autonomizarea copilului ;
- mituri care generează și întrețin parentalizarea copilului ;
- mituri care generează și întrețin abuzul fizic și emoțional ;
- mituri care generează și întrețin tulburări alimentare și de excreție.

1. *Miturile care împiedică separarea și autonomizarea* se transmit și se mențin în familiile în care identificarea proiectivă patologică și atașamentul nesigur și dezorganizat stau la baza dezvoltării relației mamă-copil. Tipul de atașament nesigur se transmite din generație în generație. În acest mod se transmit și rolurile aferente acestor mituri. Copiii aparținând unor astfel de relații se dezvoltă într-o confuzie a nevoilor și a identității care se menține și în adolescență și se continuă de multe ori și în viața de adult. Rolurile asociate mitologiei familiale se manifestă în cadrul unor scenarii la care participă toți membrii familiei. Cum menționam mai sus, miturile care împiedică separarea și autonomizarea îl infirmă permanent pe copil, pe adolescent sau Tânăr în capacitatea sa de a avea inițiativă, autonomie sau de a acționa. „Eu știu mai bine decât tine ! ” îl menține pe copil în incapacitatea de a-și cunoaște și a-și accepta nevoile, în incapacitatea de a alege și de a acționa. Datoria și loialitatea care, fiind în exces, devin patologice sunt alte fenomene care împiedică autonomia și inițiativa copilului și adolescentului.

În virtutea mecanismului de identificare proiectivă descris mai sus, copilul începe să se conformeze dorințelor și așteptărilor părintilor săi. Cum spune Chantal Rialland (1994), copilul se identifică atât conștient, cât și inconștient, prin mimetism și dorință psihogenealogică a părintilor săi, cu anumite personaje ale familiei sale și nu cu altele. Cum am mai spus, copilul poate trăi un mare conflict pentru că î se cere, de multe ori, să se identifice cu anumite persoane pe care unul dintre părinți le agreează, iar celălalt nu. Mama și-ar dori ca el să fie matematician ca bunicul său, iar tatăl îl poate cere să ajungă sportiv ca tatăl lui. Putem spune că există identificări „bune” și identificări „rele”.

2. *Miturile care generează și întrețin parentalizarea copilului* se referă la așteptarea din partea părintilor, familiei și comunității ca un copil să-și îngrijească părintele. Miturile familiale și comunitare centrate pe datorie generează așteptări, atât din partea donatorului, cât și din partea receptorului. Acest lucru este evidențiat cel mai bine prin faptul că nevoile donatorului interferează cu nevoile receptorului. Interferența nevoilor este legată de loialitatea familială. Efectele interferenței nevoilor se pot observa în dinamica relației părinte-copil.